

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 91 1970

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÈ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Tideström, Gunnar Brandell

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Hällbyg. 34 C, 752 28 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1971

Slutreplik om Malmberg och Jung

AV KJELL ESPMARK

Ingemar Algulins kritiska kommentar framhäver på ett mycket värdefullt sätt den inre kontinuiteten i Malmbergs utveckling. Här är vi i stora stycken ense. Jag fann i uppsatsen att omsvängningen 1940 delvis var »fråga om en återfärd till de egna domänerna efter Oxfordäventyret», liksom att Jungs förkunnelse bör ha verkat med det välbekantas kraft på 30-talets Malmberg med hans förtrogenhet med Münchenkretsens ktoniska mystik. Algulin vill emellertid utnyttja förebuden för att slå ut tesen om en ny frigörande impuls från Jung ungefär 1940 och pressar därvid sitt material. Han gör en fin observation av en besläktad formulering redan 1922. Den understryker i hur hög grad Malmbergs ord av 1940 verkligen rymmer ekon från hans långt tidigare föreställningsvärld. Men det har tillkommit nya djuppsykologiska komponenter som delvis förändrar bilden och försöken att förklara Malmbergs konstsyn 1940 utifrån bl. a. Klages är inte övertygande. Följer man Algulins hänvisning till en lyrikrecension i BLM 1935: 9 för att få veta vad Malmberg lägger in i Klagestermen »Eros der Ferne» finner man till sin häpnad dessa ord: »Det varom dikterna berätta är en nordiskt sval kärlek, en 'Eros der Ferne', förnummen och beskriven som ljusupplevelse.» Det har ju inte den ringaste relevans för det romanfragment vi diskuterar. Jag har också svårt att tro att de klageska »kroppsliga genklanger» inför dikten som Malmberg tar fasta på i Ruins Poesiens mystik skulle kunna mer direkt förbindas med pojkens sexuella utlösning inför det omedvetnas konstskapelse i Ord och Bildfragmentet; här är vi snarare inne på djuppsykologins marker. Och att väduren skulle föregripas av Åkes observation av en bruse 1924 är i mina ögon en förflugen idé. Det intressanta i romanfragmentet 1940 är ju inte att pojken ritar en vädur utan att djuret har karaktär av arketypp i Jungs mening. Jag kan inte se att hänvisningen till Klages m. fl. förmår förklara den speciella karaktären hos romanfragmentet.

I sina invändningar mot mitt resonemang tycks Algulin kräva att *alla* de jungska »kriterierna» i enkätsvaret 1941 skall återfinnas i romanfragmenten föregående år för att man skall acceptera tanken på ett inflytande. Men Malmberg gör väl som så många andra betydande diktare — assimilerar det hos sina mästare som svarar mot hans erfarenhet och konstnärliga avsikter; jag talar om »vissa inslag» av Jung. I en självbiografisk berättelse med upp-såtet att klarlägga hur det ensliga diktargeniet föddes kan vi inte vänta oss att finna Jungs tro på den konstnärliga skapelsens universella vädjan. Algulin efterlyser i stycket en förlösning »i den allmänmänskliga, sociala mening som är central i Jungs estetik». En sådan vore orimlig i samman-

hanget. Jag markerar just att »den kollektiva *adressen*» saknas. Den finner vi först 1941. Vad som däremot ryms inom ramen är uppfattningen om den konstnärliga skapelsens *ursprung* i dunkla gemensamma regioner. Algulin vill finna klart markerat att teckningen emanerar ur »det kollektivt omedvetna i jungsk bemärkelse». Termen finns där naturligtvis inte men väl den suggestiva bilden av ett skapande som låter vad som påfallande liknar en arketyper — det »ur dunkla uråldriga regioner uppstigna totemdjuret» — träda fram ur ett klotter utanför medvetandets kontroll. Betyder inte det att pojken omedvetet lyfter fram en urbild ur en fördold gemensam reservoar? Oblandad Jung är det förvisso inte. Men det är, synes det mig, jungska element utnyttjade för att tolka en inåtvänd magikers genesis.

(Något liknande kunde sägas beträffande våra meningsskiljaktigheter inför BLM-fragmentets formulering om »sömnens grotta», »detta opersonliga rum för underligt belysta, molnigt vältrande och skiftande bildfragment». Algulin argumenterar ingående för att visa hur sammanhanget i övrigt rimmar illa med Jung. Han kräver återigen att Malmberg skall ha svalt Jung hel. Vad jag sett är »ett drag» av Jung, ingenting annat. Detaljen har ändå sitt intresse. Här finns ju den omedvetna *opersonlighet* Algulin är ovillig att se i det andra romanfragmentet av 1940.)

Vi är ense om inslaget av jungsk estetik i Malmbergs enkätsvar 1941. Min tanke är att likheterna med Jung i romanfragmenten 1940 gör det rimligt att flytta tidpunkten för Jungs förnyade aktualitet tillbaka ca ett år och betrakta stimulansen som en faktor i samverkan med den otvetydiga surrealistiska impulsen. *Ett* incitament vill jag därvid se i Lundkvists koppling av Jung och surrealismen i Ikarus' flykt 1939. Att andra, inte minst personliga, faktorer spelat in är uppenbart. Algulin har också rätt när han finner de jungska elementen »inte direkt nya»; själv hade jag med exempel alltifrån 1934. Men varför skulle förebud sådana som »förknippningen urtidsmagi-psykoanalys» i en recension från 1937 tala emot tanken på ett genombrott kring 1940? Nu vill Algulin reducera betydelsen av det klart Jungfärgade uttalandet 1941; det skulle röra sig om ett mer tillfälligt argument som »kommit väl till pass» i ett förmodat trängt läge. Såvitt jag förstår är det resonemanget en ren — och ganska opåkallad — hypotes.

Algulin lägger tonvikten mer på förebud och kontinuitet, jag mer på förskjutningen i djuppsykologisk riktning. Men våra uppfattningar har en hel del gemensamt. Mycket talar för att ett fördjupat studium skulle kunna bygga samman våra delvis hypotetiska resonemang i kompromissens tecken. Gammalt och nytt griper på ett sällsamt sätt in i vartannat hos 1940 års Malmberg. Klanger från kosmikerna förbyts i ekon från Jung. Det är en spännande uppgift att studera samband och förvandling när den äldre magiska och demonologiska synen nu återuppstår som djuppsykologiskt färgad mystik.